

En krigerisk sysse - at skyde papegøjen

En krigerisk syssel – at skyde papegøjen

Af Mads Findal Andreassen

I 2006 fik Kalundborg og Omegns Museum overdraget et silkeskærf med 20 sølvplader samt en gammel fane fra Forsvarsbrødrene for Kalundborg og Omegn.

Silkeskærfet var en gave fra Fritz Johnsen i Kastrup. Fritz Johnsens far, Christian Johnsen, var i perioden 1936-46 restauratør på det daværende Hotel du Nord i Kordilgade nr. 18 i Kalundborg, og havde i 1939 udlejet hotellets store serveringstelt til en lokal skytteforening, der skulle afholde sin årlige fugleskydning. Skytterne kunne efter endt fugleskydning og middag imidlertid ikke betale lejen, og deponerede skærfet med de mange tidligere fuglekongers navne indgraveret i hver deres sølvplade hos restauratøren som sikkerhed for gælden.

Gælden blev aldrig betalt og derfor beholdt Christian Johnsen silkeskærfet til sin død i 1946. Hans hustru, Else Johnsen, drev hotellet videre til 1948, hvor Kalundborg byråd besluttede at nedrive Hotel du Nord i forbindelse med gadegennembruddet fra Kordilgade til Kalundborg Station. Hotellet lå der, hvor nu Vænget støder til Kordilgade. Else Johnsen og sønnen Fritz rejste fra byen medbringende skytteforeningens deponerede silkeskærf. Den sidste navneplade på skærfet er fra 1938.

Fritz Johnsen besluttede sidste år at returnere det til Kalundborg og henvendte sig til Forsvarsbrødrene for Kalundborg og Omegn. Disse kendte imidlertid intet til skærfet og kontaktede derfor Kalundborg og Omegns Museum. Forsvarsbrødrene besluttede ved samme lejlighed at overgive

deres gamle fane fra foreningens stiftelse i 1928 til museet, for fanen var efterhånden blevet så mør af ælde, at det ikke mere var forsvarligt at udsætte den for vind og vejr. Fanen supplerer nu museets allerede ganske pæne samling af faner fra Kalundborg Borgervæbning og diverse skytte- og idrætsforeninger i Kalundborg-området gennem snart 200 år.

Gaverne stillede dog mange spørgsmål: Hvilken skytteforening havde ejet skærfet, hvorfor blev gælden aldrig indløst, og hvad er egentlig historien bag fugleskydning og den mangfoldighed af skytte-, gymnastik- og idrætsforeninger, der overalt i Danmark spirede frem for 100-150 år siden?

Fugleskydning

Lad os begynde med fugleskydningen, da denne foreteelse kan spores længst tilbage, nærmere betegnet til 1200-tallets Frankrig. Her holdt johannitermunkene i Aix-en-

Provence i 1272 fugleskydning for byens ungdom i anledning af, at kong Ludvig den Helliges korsridere var kommet tilbage fra det Hellige Land. Også kongen af Melorca holdt på samme tid fugleskydning i Montpellier, og få år senere lod hertug Boleslav et broderskab i Schlesien rejse en stang med en fugl, som skulle skydes ned. Denne, må man gå ud fra, festlige tradition bredte sig fra Frankrig over Tyskland og Nederlandene til Baltikum og Skandinavien, og overalt går de samme elementer igen; nemlig nedskydning af en fugl på en stang.¹

Ser man endnu længere tilbage, kan traditionen have sit udspring i det muslimske Spanien, hvor maurerne allerede i 900-tallet skød til måls efter en babhaga – en fuglefigur, opstillet på en høj stang. Babhaga blev så til papagayo på spansk.²

I Danmark omtales i 1346 i et testamente fra Lund en "Ingemann, kaldet Fuglekonge" og i 1431 dannes "Guds Legemes Lav" (i daglig tale Papegøjelauget) i Ålborg, i hvis skrå (vedtægter) papegøjekongens pligter og rettigheder omtales. Papegøjekongen er således forpligtet at give laugets fire tønder tysk øl for hans nyvundne værdighed. Der står ikke noget om tøndernes størrelse, men da 160 liter pr. tønde nok ikke er helt ved siden af, var der sikkert ingen laugsmedlemmer, der gik tørstig hjem den dag. Til gengæld kunne papegøjekongen så også et år frem glæde sig til frit at kunne deltage i alle andre fester, og sammen med riddere, præster, borgmester, rådmænd, skriver, skaffer og majgreven slip han for at skænke i forbindelse med laugets gilder.

Få år senere omtales i skråen for Det danske Kompagni i København også de våben, som brødrene kunne benytte ved papegøjeskydningen, nemlig "egen armbrøst". Armbrø-

sten har altså i begyndelsen af 1400-tallet fortrængt bue og pil som det foretrukne våben, og det forventedes, at papegøjeskytterne medbragte deres eget våben. At armbrøsten ikke var et sjældent våben, fremgår af kong Christoffer af Bayerns stadfæstelse af Ålborgs rettigheder i 1441, som foreskriver, at "ingen må ride hverken om dagen eller om natten i vor købstad Ålborg med spændte armbrøster".³ Noget tilsvarende, må man håbe, også har været god tone i Kalundborg.

Fugleskydningsskærf i silke med 20 forsøvede navneplader. Kalundborg Museum, Inv. nr. 0007x1

Ikke alle havde mulighed for at skyde papegøjen. I Danmark fik kun ét laug eller gilde i byerne privilegium til at afholde papegøjeskydning. Det har sandsynligvis været laugene med de mest fornemme medlemmer, der således kunne vise deres formåen over for stadens mere jævne borgere. Med andre ord: Vise, hvem der havde skudt papegøjen!

I Danmark var fugleskydning en fornøjelig og repræsentativ beskæftigelse for de få, men uden den store militære betydning, for i Danmark var byerne kongens, og deres forsvar således en sag for kongen. Helt så nemt slap de ikke i de mange selvstændige tyske bystater, hvor borgerne selv skulle forsvare byen og dens selvstændighed med våben. Fugleskydning var her en måde at vedligeholde borgernes skydefærdigheder.

Papegøjeskydningen var således en populær beskæftigelse i middelalderen, og fortsatte

under mere repræsentative former gennem hele renæssancen – blot nu med de endnu mere træfsikre bøsser som det foretrukne våben. I 1700-tallet svinder interessen i takt med laugsvæsenets begyndende opløsning, men under Napoleonskrigene dannes der til gengæld borgervæbninger i de danske byer – således også i Kalundborg i 1803. Her dannes tillige i 1810 Det kalundborgske Borgerlige Fugleskydnings-Selskab⁴, men af købmand Ole Lunds erindringer fremgår det, at selskabet midt i 1800-tallet var ved at sygne hen. De afholdt deres årlige fugleskydning på Gisseløre – datidens foretrukne kamplads, hvor også borgervæbningen, indtil nedlæggelsen i 1853, holdt sine lærrende og festlige øvelser. Disse øvelser har Ole Lund beskrevet på mesterlig vis.⁵

Krigerisk syssel og ånd

Fugleskydningen skulle imidlertid få en renæssance, og denne gang var det ikke kun

At fugleskydning med armbrøst ikke var en ukendt fornøjelse i Norden i 1500-tallet kan ses ud af dette træsnit fra Olaus Magnus HISTORIA DE GENTIBUS SEPTENTRIONALIBUS (Det Nordiske Folks Historie) fra 1555. Bemærk de stumme pilespidser – fuglen skulle helst ikke lide for megen overlast.

Fortsættes næste side

"Kallundborg Skytteforening", fotograferet på Møllebakken 20. september 1868. Det er muligvis nordenden af den gamle Reberbane, der skimtes til venstre for de opstillede skytter. Reberbanen blev gennem flere år benyttet som skydebane. Foto Kalundborg Lokalarkiv

købstædernes finere borgerskab, der trådte op. Det gjorde snart sagt hvert sogn, og baggrunden var alvorlig nok.

Efter treårskrigen 1848-50 lå det i luften, at der snart ville komme en ny dansk-tysk krig. Det fik i 1861 kaptajn V. Mønster til i aviserne Fædrelandet og Berlingske Tidende at slå til lyd for, at der i Danmark blev oprettet frivillige skytteforeninger som supplement til den almindelige værnepligt: "Grundlaget for Nutidens Hære er Infanteriet, hvortil den talrigste Del af Befolkningen udskrives, og en Hovedbetingelse for et godt øvet Infanteri er Færdigheden i Skydning." Som sagerne stod, var almuen ganske ukendt med våbenbrug, og blev først uddannet

heri, når krigen var brudt ud. Blev "Øvelser (i riffelskydning) med Tiden en folkelig Sædvane, vil den krigeriske Aand holdes vedlige ved den krigeriske Sysseel", og med "krigeriske Aand" mente Mønster "Den krigeriske Aand, som i Oldtiden gjorde Danmark mægtigt og bar dets Navn til fjærne Kyster". Mønster opfordrede indflydelsesrige personer, særlig større jordejere, til at stille sig i spidsen for lokale skytteforeninger.⁶

Opfordringen blev hørt: I Holbæk Amt stillede skolelærere, borgmestre og godsejere sig gerne i spidsen. I 1867 havde skytteforeningerne i hhv. Kalundborg (stiftet 1863), Raklev (stiftet 1862/63) og på Røsnæs således 50, 50 og 60 skytter hver.

Skytteforeningerne i Holbæk Amt samlede sig i 1868 i Holbæk Amts-Skytteforening, bestående af 21 kredse med tilsammen ca. 700 skytter, der ved skydning og (som noget ekstraordinært) frivillig eksercits, march og feltøvelser holdt deres krigeriske ånd ajour. Denne interesse deltes af over 16.000 ligesindede her i landet. En ikke helt billig fritidsforøjelse, når man betænker, at en riffel kostede 30 rigsdaler, og at ammunitionen heller ikke var billig for de oftest ganske unge skytter.

Der fandtes heldigvis også mange "bidragydende medlemmer", men dette til trods hindrede ammunitions- og riffelmangel endnu flere skytteaspiranter i at blive optaget i foreningerne. Tiden var ellers moden til det, for ønsket om revanche for det sørgelige nederlag i 1864 var stor og udbredt.

Forsvarssagen

Revanchetanken falmede efter Frankrigs hurtige nederlag til Tyskland i 1870. Den krigeriske ånd var dog stadig intakt – nu gjaldt kampen bare landets indre fjender. Og i takt med, at den indenrigspolitiske kamp om parlamentarisme, forsvar og Københavns befæstning gennem 1870'erne og -80'erne eskalerede meldte stadig flere venstrefolk sig ind i skyttebevægelsen. De havde for øje at tvinge Højrefolkene væk fra skyttesagens ledelse. Højrefolk prøvede at svare igen med samme mønt for at bevare ledelsen, da man med rette frygtede en væbnet Venstreledet folkeopstand rettet mod konseilspræsident Estrups provisoriske styre. Mange steder lykkedes det venstrefolkene at "erobre" skytteforeningerne, og de steder, hvor det ikke lykkedes, dannedes der i stedet "folkevæbnings-samlag" eller såkaldte riffelforeninger. I 1885 eskalerede forsvarssagen efter Estrups provisoriske finanslov og igangsættelsen af Københavns nye befæstning. Rif-

feforeningerne henvendte sig til Venstres politiske ledelse for at høre, hvorledes de skulle agere – stemningen var på kogepunktet. Venstres ledelse var imidlertid splittet på spørgsmålet om revolte og gav riffelforeningerne et uldent og undvigende svar, og foreningerne gjorde ikke mere ved den sag. Venstrefolk erobrede dog den øverste ledelse i skytteforeningen, men de var af grundtvigiansk observans og ligeså bange for revolte som Højre.⁷

Danmark undgik således en truende borgerkrig, og skytteforeningerne begyndte en mere fredelig udvikling, idet gymnastik (og senere idræt) blev en stadig større del af foreningernes virke. Stridens æble blev, hvorvidt man skulle dyrke "Dansk" eller "Svensk" gymnastik. I Kalundborg blev det "Dansk gymnastik".

For alle skytteforeninger, uanset om de var Venstre- eller Højreledede, gjaldt det dog, at de årligt afholdt en festlig fugleskydning med sponsorerede præmier til de dygtigste eller heldigste skytter. Denne præmieskydning havde kaptajn Mønster allerede i 1861 fremhævet som et nyttigt pædagogisk virkemiddel. I Kalundborg blev der afholdt fugleskydning på Gisseløre, i Ellinglund, på Møllebakken ved den nu nedrevne Reberbane samt i en mindre grusgrav på Herredsåsen.

Det af Fritz Johnsens opbevarede fuglekon-geskærf blev aldrig indløst af skytteforeningen. Danmark blev besat af Tyskland, som straks forbød al skydning og allerede i 1940 krævede skytteforeningernes rifler og salonbøsser afleveret hos politiet. Senere under besættelsen kunne der igen skydes, men da kun med luftbøsser, og efter besættelsen var det meget svært at skaffe rifler. Derfor kom mange skytteforeninger ikke i gang

Sæby Forsamlingshus (her fotograferet i 1943) blev opført i 1886 af "Den Conservative Klub" i Holbæk Amts 3. valgkreds som mødested for Højrefolk i "Forsvarssagens" mest kritiske periode. De små skydehulslignende vinduer under tagskægget skyldes Højrefolkenes frygt for ballade eller angreb fra Venstre-rebeller, når der blev holdt politiske møder i huset. Senere blev huset et almindeligt forsamlingshus, hvor alle kunne mødes, og de små vinduer blev i 1950'erne udskiftet med større.⁸ Foto Høng Lokalarkiv.

igen efter krigen. Kalundborg Lokalarkiv ligger inde med Det kalundborgske Borgerlige Fugleskydnings-Selskabs regnskabsprotokol for perioden 1903-39. Herefter har arkivet intet materiale om eller fra selskabet. Museets nyerhvervede skærf kan meget vel være det sidste fuglekongeskærf fra dette selskab, der under eller umiddelbart efter 2. Verdenskrig ophørte med at eksistere.

Noter/litteratur:

¹ Søndergaard, Leif: De skød papegøjen, *Skalk*, 1999, nr. 6, s. 20-27.

² Kjærgaard, Thorkild: Broderskabets bille-

der, *Skalk* 1997, nr. 5, s. 20.

³ Søndergaard, Leif: De skød papegøjen, s. 24.

⁴ *Kalundborgs Historie*, bd. 1, Kalundborg 1985, s. 295.

⁵ Ole Lund: Af Livet i den gamle Købmandsgaard, i *Fra Holbæk Amt*, 1911, s. 67ff.

⁶ L.F.C. Kragh: *Skyttesagen i Danmark gennem 50 år* (1861-1911), København 1911, s. 9ff.

⁷ Kristian Hvidt: *Venstre og forsvarssagen 1870-1901*, Århus 1971, s. 143.

⁸ Bent Frandsen: *Træk af Høng Kommunes historie*. Høng 2001, s. 60.